

Литература

1. Горбылева, З. М. Особенности развития туристической индустрии Беларуси в условиях глобализации / З. М. Горбылева, И. А. Шамардина // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2017. – № 1. – С. 10–13
2. О развитии туризма, деятельности туристических организаций, коллективных средств размещения Республики Беларусь за 2017 год. – Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2018. – 36 с.
3. Решетников, Д. Г. География туризма Республики Беларусь: учеб.-метод. пособие / Д. Г. Решетников. – Минск : Четыре четверти, 2011. – 248 с.

КРЫЗІС ДАВЕРУ ДА МЕДЫЯ І ЦЯЖКАСЦІ САЦЫЯЛЬНАГА СТАНАЎЛЕННЯ

А. Д. Крывалап

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт,
Фінансава-эканамічны факультэт, вул. Блахіна, 29, 211440,
г. Наваполацк, Рэспубліка Беларусь
e-mail: a.krivolap@psu.by

Артыкул прысвечаны абгрунтаванню прамамернасці выкарыстання канцэпцыі даверу і сацыяльнага станаўлення, якія былі прапанаваны П. Штомпам у кантэксце практыкі медыя-спажывання. Разглядаецца эвалюцыя сацыялагічнай канцэпцыі даверу і магчымасці яе выкарыстання для разумення ролі і месца медыя ў сферы інфармацыйнай бяспекі.

Ключавыя словы: культура, давер, медыя, інфармацыйная бяспека, прастора, культурная ідэнтычнасць, залежнасць.

THE CRISIS OF TRUST TO MEDIA AND DIFFICULTIES OF SOCIAL BECOMING

A. D. Krivolap

Polatsk State University,
Finance and Economy Department, Blakhin St. 29, 211440,
Navapolatsk,
Republic of Belarus
e-mail: a.krivolap@psu.by

The article deals with the substantiation of the legitimacy of the use of concepts of trust and social becoming that had been proposed by P. Sztompka in the context of the practice of media consumption. The evolution of the sociological concept of trust and the possibility of its use for the understanding of the role and place of media in the field of information security are being examined.

Key words: culture, trust, media, information security, space, cultural identity, dependence.

Канцэпцыя даверу для сацыялогіі з'яўляецца вынікам пэўнага працэсу. Менавіта працэсуальнасць сацыяльнага жыцця Пётр Штомпка канцэптуалізаваў у сваёй тэорыі «сацыяльнага станаўлення» [1], калі засваенне норм і каштоўнасцей адбываецца праз трансфармаванне сацыяльнай практыкі. У гэтым сэнсе давер можа разглядацца таксама як адна з прынцыпова значных сацыяльных практык. І ў сваіх наступных працах П. Штомпка прапанаваў разуменне даверу як базавай каштоўнасці для разумення асноў грамадства [2]. Што адбываецца з даверам падчас вайны, ці магчыма наогул казаць пра яго існаванне? Як вызначыць, каму магчыма давяраць, а каму не варта? Страта даверу раўназначна страце агульнага сэнсу ва ўсім, што адбываецца навокал на розных сацыяльных узроўнях. Пры гэтым мэтай інфармацыйнай ці гібрыднай вайны з'яўляецца не фізічнае знішчэнне праціўніка, а разбурэнне даверу да наяўных сацыяльных структур. Калі спачатку грамадства губляе давер, а потым і пазбаўляецца і надзеі на будучыню.

Пытанне даверу ўзнікае на розных узроўнях: гэта можа быць як індывідуальная практыка, так і сацыяльная норма, якая распаўсюджваецца на ўсе сферы сацыяльнага жыцця. На думку П. Штомпкі, можна казаць пра амбівалентнасць культуры, калі з аднаго боку яна ўяўляе сабой рэзерв для дзеянняў і прапаноўвае пэўныя прылады дзеля гэтага, надае дзейнасці аксіялагічную, нарматыўную і гнесеалагічную арыентацыю, а з іншага — такія дзеянні фарміруюць і ператвараюць культуру, гэтыя дзеянні з'яўляюцца асноўным фактарам утварэння новай культуры ці яе морфагенезу [2, с. 42—43]. Але амбівалентнасць культуры лагічным чынам прыводзіць і да такога ж падвоенага стану носьбітаў культуры: «Дуалізм агентаў магчыма разглядаць па прынцыпе кампліментарнасці, калі мець на ўвазе, што ўласцівасці агентаў з'яўляюцца і прадуктамі структур, і рэсурсамі для іх пабудовы <...> няма безструктурных агентаў і няма беза-

гентных структур» [3, с. 272]. І пераход ад асобных індывідуальных дзеянняў на сацыяльны ўзровень магчымы, калі грамадства ўспрымаецца не толькі як кааліцыя індывідуальных інтарэсаў, але і як маральная супольнасць, якая «прадугледжвае асаблівае стаўленне да іншых, якія вызначаюцца намі як "Мы". Крытэрыі прыналежнасці да гэтай катэгорыі вызначае тры маральных абавязкі. "Мы" гэта тыя, каго мы надзяляем даверам, у дачыненні да якіх дзейнічаем ляльна і аб інтарэсах якіх клапацімся ў адпаведнасці з духам салідарнасці» [2, с. 44—45].

Няма асобнай рэальнасці агентаў і няма асобнай рэальнасці структур, усё зліваецца ў практыку. «Практыка ў сваю чаргу, дзякуючы зваротнай сувязі, рашучым чынам уплывае на свядомасць. Праз практыку людзі атрымоўваюць перакананні і правяраюць іх, атрымоўваюць пацверджанне праўдзівасці ці памылковасці тых ці іншых заяў і ўласных ідэй» [3, с. 280].

Крызіс даверу да медыя ўжо амаль што нікога не здзіўляе, асабліва пасля з'яўлення і нармалізацыі практык постпраўды і альтэрнатыўных фактаў. Але ж гэты крызіс даверу суправаджаецца і перафарматаваннем інфармацыйнай прасторы. Пытанне крызісу даверу да ўласных нацыянальных медыя варта разглядаць праз посткаланіяльную рамку. Калі давер да вонкавага пранізлівага і прыніжаючага погляду з метраполіі, які імкнецца нешта патлумачыць і навязаць уласнае бачанне свету, часам можа быць схоплены і апісаны праз практыку медыяспажывання. То бок тут нас цікавяць не словы, а рэальныя практыкі медыяспажывання.

Праблемы бяспекі на сённяшні дзень маюць дачыненне не толькі да традыцыйна мілітарысткай сферы (войска, узбраенне і інш.), але і да пытанняў рэгуляванні інфармацыйнай прасторы. Мэта дадзенага тэксту — выявіць наяўныя выклікі ў віртуальным вымярэнні інфармацыйнай прасторы для сённяшняй Беларусі. Любая мова не з'яўляецца нейтральнай, і ў гэтым сэнсе інтэгрванасць расійскіх медыя ў беларускую інфармацыйную прастору магчыма разглядаць як пэўны выклік для існавання беларускага медыяландшафту. Нацыянальная інфармацыйная прастора можа быць зразумела ў медыядыскурсе як пэўны віртуальны працяг фізічнай прасторы, у межах якога дзейнічае беларускае заканадаўства. Пры гэтым перанос фізічных уяўленняў у віртуальную прастору таксама сведчыць і пра разуменне частотнага рэсурсу як дзяржаўнай маёмасці па аналогіі з карыснымі выкапнямі.

Можна казаць пра канструктывісцкае разуменне ідэнтычнасці, у якім асаблівую ролю для разумення сацыяльнай рэальнасці мае і мова, пры дапамозе якой «увесь свет можа актуалізавацца ў любы момант» [4, с. 69]. Знакі даступныя для інтэрпрэтацыі не толькі «тут-і-цяпер». Менавіта сімвалічны ўніверсум уплывае на вызначэнне сацыяльнай рэальнасці, усталёўванне межаў таго, што адносіцца да сферы сацыяльнага ўзаемадзеяння. Але сімвалічныя інстытуты валодаюць пэўным імунітэтам і не патрабуюць пастаяннага пацвярджэння сваёй легітымнасці. Пры гэтым «усё, што мы ведаем пра наша грамадства і нават пра свет, у якім жывём, мы даведваемся праз масмедыя» [5].

Актуальнае сёння пытанне, на якой мове ствараецца ці нават можа стварацца беларуская культура? Ці існуе пагроза таго, што выкарыстанне выключна нацыянальнай мовы — гэта добраахвотнае стварэнне спецыфічнай рэзервацыі? Магчыма перафармуляваць у кантэксце інфармацыйнай прасторы, і атрымаецца: якія мовы выкарыстоўваюцца ў беларускай інфармацыйнай прасторы? Напэўна, гэта асаблівасць беларускай сітуацыі, але выкарыстанне нацыянальнай мовы, акрамя ўсяго іншага, з'яўляецца досыць выразным паказчыкам палітычнай пазіцыі. І рэакцыя палітычных апанентаў, як правіла, не прымушае сябе доўга чакаць.

Менавіта савецкае мінулае кантралюе нашае ўяўленне і «дапамагае» ўявіць сваё новае месца ў змяніўшымся свеце. Толькі чамусьці, застаўшыся ў адзінай інфармацыйнай рускамоўнай прасторы, нічога прынцыпова новага ўявіць не атрымліваецца, зноў фантом ці галюцынацыя імперыі. Само пытанне пра постсавецкасць таксама вельмі неадназначнае. Сёння словазлучэнне «постсавецкая краіна» ужо амаль нічога не тлумачыць. Што агульнага паміж такімі былымі савецкімі рэспублікамі, як Літва і Туркменістан ці Эстонія і Таджыкістан? На сённяшні дзень яны практычна знаходзяцца ў розных сістэмах каардынат. Атрымліваецца, што постсавецкасць можа адсылаць толькі да агульнага мінулага, таго стану, з якога ўжо ўсе павінны былі выйсці, але наколькі далёка атрымалася адысці — гэта пытанне? Бо «савецкасць» [6, с. 122—132] калі і засталася дзесьці, то перш за ўсё ў свядомасці.

Вялікая ідэалагічная праблема палягае ў тым, якім чынам можна прыстасаваць азначаючыя савецкага мінулага, якія ўсё яшчэ курсіруюць у дыскурсе, для рэпрэзентацыі змяніўшыхся ўяўленняў аб савецкім мінулым. Натуральна, што селекцыйны падыход да таго, што

з савецкага мінулага адносіцца да «сучасных уяўленняў» («савецкасці») аб савецкім, а што не — пытанне непазбежна ідэалагічнае.

Можна сказаць, што «савецкасць» (як характарыстыка) ёсць га-лоўны вынік постсавецкіх пераўтварэнняў у сферы масмедыя. Гэта іншае вымярэнне праблемы дыстанцыі, якое адлюстроўвае тое, на-колькі прасунуліся пераўтварэнні ў сферы медыя. Мінімальнае ды-станцыя ў савецкай медыйнай практыцы ператварылася ў поўную адсутнасць дыстанцыі ў постсавецкіх новых медыя. Сімуляцыя рэальнасці ўжо не ёсць нешта гіпатэтычнае, а самы што ні на ёсць факт рэальнасці.

Асобнае месца тут займае вывучэнне віртуальнай інфармацый-най прасторы і спецыфіка разумення таго, што гэта такое. Імклівае павелічэнне колькасці карыстальнікаў інтэрнэту ў Беларусі не свед-чыць аб тым, карыстальнікамі якіх інтэрнэт-сэрвісаў яны з'яўляюц-ца і як гэта адбываецца на пытаннях бяспекі ў нацыянальным кан-тэксце.

З пункту гледжання Яндэкса, «пад Рунэтам маюцца на ўвазе ўсе сайты, напісаныя на рускай, украінскай, беларускай ці казахскай мо-вах, а таксама сайты на любых мовах, якія размешчаны ў нацыяналь-ных даменах .am, .az, .by, .ge, .kg, .kz, .md, .ru, .su, .tj, .ua ці uz.» [7], то ці магчыма казаць наогул пра развіццё інтэрнэту ў Беларусі? І нават ці існуе Беларусь у віртуальнай прасторы? Паміж такімі вызначэннямі Рунэту як «усе сайты на рускай мове», «рускі інтэрнэт» і «інтэрнэт у Расіі» — існуюць вельмі значныя адрозненні ў тым сэнсе, што Бел-нэту ці Байнэту наўпрост не існуе. І гэта толькі адна з частак інфар-мацыйнай прасторы. Нешта падобнае магчыма знайсці і ў выпадках з тэлебачаннем ці друкаванымі выданнямі.

Атрымоўваючы з дапамогай медыя інфармацыю пра тавары і паслугі, мы непазбежна сутыкаемся з такімі іх якаснымі характа-рыстыкамі, як «айчынны», «імпартны», «сталічны», «наш вытворца» і гэтак далей. Але за гэтымі, падавалася б, аднасэнсоўнымі прымет-нікамі ў беларускім выпадку знаходзіцца падвоенае дно. Калі газеты «АиФ в Белоруссии» ці «Комсомольская правда в Белоруссии» пішу-ць пра айчынныя аўтамабілі ці пра нашых вытворцаў, то ў першую чаргу яны маюць на ўвазе расійскіх вытворцаў, якія для Беларусі па сутнасці з'яўляюцца замежнымі. І гэта не проста рытарычныя пы-танні — гэта пытанні, якія акрэсліваюць дыскурсіўную рамку (тое, як мы разумеем і інтэрпрэтуем сэнс выкарыстоўваемых слоў) ці, ін-

шымі словамі, кантэкст, у якім абмяркоўваюцца тыя ці іншыя пытанні. Часцяком — гэта і ёсць новы сэнс словаў. Але ж гэтыя практыкі пераазначвання не з’яўляюцца бяскрыўднымі ў такіх пытаннях як: «З’яўляюцца расійскія тавары імпортнымі ў Беларусі? Сталіца і «столица нашей Родины» — гэта Мінск ці гэта розныя гарады? Айчыныя аўтамабілі — гэта ВАЗы ці МАЗ/БелАЗ? Айчыны — гэта які? І якая Айчына маецца на ўвазе?» Пасля распаду СССР мы вымушаныя канстатаваць разбурэнне гэтых адзіных вобразаў і знакаў, якія зараз не нясуць у сабе адназначнай ідэалагічнай нагрузкі і якія не ўспрымаюцца гэтак адназначна. Пасля распаду СССР паўстала актуальная патрэба ў паўторнай сацыялізацыі, але «рэальнай падставай для рэсацыялізацыі з’яўляецца сучаснасць, а для другой сацыялізацыі — мінулае» [4, с. 263].

Тут варта выявіць агульныя механізмы абароны ўласнай культурнай ідэнтычнасці, якія выкарыстоўваюцца нацыянальнымі дзяржавамі ў дачыненні да масмедыя: «Геапалітычны кантэкст, які істотна абмежаваў магчымасці нацыянальнай сістэмы, якая рэгулюе тэлебачанне, але ў якім рэпрэзентацыя нацыянальных адрозненняў з’яўляецца фундаментальна важнай па культурных і палітычных прычынах» [8, с. 376].

Культурны імперыялізм — гэта феномен культурнай каланізацыі. Небяспека «культурнага імперыялізму» у кантэксце глабалізацыі часта спрошчваецца да «амерыканізацыі» або ўяўляецца як стварэнне нейкай новай адзінай глабальнай сусветнай культуры, зробленай па заходніх (амерыканскіх) стандартах [9, с. 79—97].

У сітуацыі культурнага самавызначэння пераходных грамадстваў Рычард Хоггарт кажа аб некалькіх магчымых інтэрпрэтацыях ролі культуры і задач, якія павінны вырашаць нацыянальныя міністэрствы культуры [10, с. 187—189]:

1. Культура як набыццё індывідуальнай годнасці. Калі сацыяльная роля мастака-творцы і асветніка незвычайная высокая. Гэта класічнае разуменне культуры як элітарнага прадукту, прадукту не для ўсіх, які патрабуе пэўнага адукацыйнага цэнзу.

2. Культура як ідэалагічны складнік, якая падтрымлівае наяўную ідэалогію. Класічны прыклад — разуменне культуры ў СССР, таксама як мэты і задачы, якія стаялі перад савецкім міністэрствам культуры.

3. Культура як форма нацыянальнай ідэнтычнасці — найбольш глыбокае разуменне культуры. Падобнае разуменне характэрна для

краін Азіі і Афрыкі, дзе пад аднаўленнем адзінай культурнай ідэнтычнасці маецца на ўвазе неабходнасць аднаўлення зруйнаванага падчас каланіяльнага перыяду. У пэўным сэнсе ў падобнай сітуацыі апынуліся ўсе рэспублікі, якія атрымалі незалежнасць пасля распаду СССР.

На думку С. Жыжэка, усе намаганні ў сферы сімвалічнай барацьбы накіраваны менавіта на тое, каб зафіксаваць гэтыя значэнні, абраўшы найбольш адпаведныя. Калі «функцыя ідэалогіі палягае не ў тым, каб прапанаваць нам спосаб збегчы ад рэальнасці, а ў тым, каб прадставіць саму сацыяльную рэальнасць як сховішча ад нейкай траўматычнай, рэальнай сутнасці» [11, с. 52].

У дачыненні да беларускай сітуацыі ёсць праблемы ідэнтыфікацыі мас-медыя як беларускіх. Становішча ўскладняецца яшчэ і тым, што фармальныя прыкметы, якія даюць аснову для ідэнтыфікацыі і ідэнтыфікацыі сябе з аб'ектам, у значнай ступені размытыя: гэта і праблема мовы, і праблема зместу. Пры гэтым «культурная рэчаіснасць апошняга стагоддзя ў Беларусі — гэта вайна культур з усімі яе эмпірычнымі і метафізічным наступствамі» [12]. З аднаго боку, відавочна наяўная праблема дыскрымінацыі беларускай мовы. Рэпрэзентацыя наяўнага двухмоўя ў Беларусі мае дэкларатыўны характар і кіруецца прынцыпам адсутнасці патрэбы з рускай на беларускую мову і наадварот. У інфармацыйнай сферы гэта заўважна ў тым, што пераважная большасць афіцыйных сайтаў дзяржаўных органаў кіравання бязлітасна пазбаўлены беларускамоўнай версіі. Але акрамя неадкладных дзеянняў, неабходны пэўныя стратэгічныя захады. Калі стратэгічнай мэтай можа быць спроба вырашэння крызісу даверу, пошуку кансэнсуса ў грамадстве. Не фармальнага на словах ці ў выглядзе заклікаў, а рэалізаванага на практыцы. Напрыклад, станоўчая дыскрымінацыя і падатковая стымуляцыя беларускамоўных медыя. Стварэнне ўласнага рынку медыя з абавязковай лакалізацыяй усіх прадстаўленых прадуктаў. Напрыклад, змены ў законе аб рэкламе з абавязковым патрабаваннем наяўнасці інфармацыі пра тавар (паслугу) на беларускай мове.

Культурная залежнасць — гэта найбольш значная праблема для пераадолення выклікаў у сферы інфармацыйнай бяспекі, у тым ліку і таму, што яна грунтуецца на даверы да адных крыніц і адсутнасці даверу да іншых. Асноўная залежнасць нацыянальных «інтэрнэтаў» ад Рунэта — у свядомасці. Гэта яна робіцца бачнай не толькі

ў дачыненні да інтэрнэту, але і ва ўсіх іншых камунікацыйных практыках. Залежнасць і ўпэўненасць у тым, што ўсё лепшае — толькі ў Маскве, па ранейшаму актуальна ў галовах. У XIX стагоддзі Расійскую Імперыю звязала чыгуначная сетка, фізічныя параметры якой адрозніваліся ад чыгуначнай інфраструктуры іншых краін. СССР уяўляў сабой самадастатковую і замкнёную электрычную сетку. Цяперашні стан блізкасці або аддаленасці былых саюзных рэспублік вызначаецца ступенню пранікнення і захавання рускай мовы ў інтэрнэце [13, с. 238]. Крызіс даверу да медыя развіваецца паралельна з працэсамі сацыяльнага станаўлення ў грамадстве і ў пэўным сэнсе з'яўляецца яго неад'емнай часткай. Аднак пераадолець крызіс даверу магчыма толькі падчас трансфармацыі працэсу сацыяльнага станаўлення, магчыма, яго перафарматавання.

Літаратура

1. Sztompka, P. *Society in Action: The Theory of Social Becoming* / P. Sztompka. – Cambridge : Polity Press, 1991. – 218 p.
2. Штомпка, П. Доверие – основа общества / П. Штомпка. – М. : Логос, 2012. – 440 с.
3. Штомпка, П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
4. Бергер, П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
5. Luhmann, N. *Die Realität der Massenmedien* / N. Luhmann. – Wiesbaden : VS, Verl. für Sozialwissenschaften, 2004. – 220 s.
6. Криволап, А. Д. Культурная идентичность в контексте Пограничья: конструирование белорусского медиа-ландшафта FM-радио / А. Д. Криволап, Е. В. Матусевич. – Вильнюс : ЕГУ, 2008. – 230 с.
7. Контент Рунета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://company.yandex.ru/researches/reports/ya_content_09.xml. – Дата доступа: 10.03.2018.
8. Turner, G. *Television and cultural studies* / G. Turner. // *International journal of cultural studies*. – Vol. 4. – №4. – 2001. – С. 371–384.
9. Tomlinson, J. *Globalization and culture* / J. Tomlinson. – Chicago : University of Chicago Press, 1999. – 248 p.
10. Hoggart, R. *Culture and its Ministers* / R. Hoggart // *An English temper: essays on education, culture, and communications* – London : Chatto & Windus, 1982. – P.187–189.
11. Жижек, С. Возвышенный объект идеологии / С. Жижек. – Москва : Художественный журнал, 1999. – 236 с.

12. Бабкоў, І. Этыка памежжа: транскulturнасьць як беларускі досьвед / І. Бабкоў // Фрагмэнты. – №6. – 1999. [Электронны рэсурс]. Режим доступу: <http://knihi.com/storage/frahmenty/6babkow2.htm> Дата доступу: 10.03.2018.
13. Криволап, А.Д. Рунет: новое созвездие в галактике интернет. / А.Д. Криволап, – Vilnius : Asociacija «Politikos Studiju Institutas “Politinė sfera”», 2016 – 260 с.

**КОМПАРАТИВНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ
СТУДЕНТАМИ-ФИЛОЛОГАМИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ
В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И ФИНЛЯНДСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

Т. В. Рубаник, Е. А. Чередник

Белорусский государственный университет,
филологический факультет, ул. К. Маркса, 31,
220030 Минск, Республика Беларусь

e-mail: tatyana-rubanik@mail.ru; katech-pavl@mail.ru

В обзорно-аналитических целях представлены некоторые аспекты педагогического взаимодействия в Республике Беларусь и Финляндской Республике. Сделан вывод о том, что применение компаративного подхода к изучению педагогического общения позволит сформировать поликультурную коммуникативную компетенцию студентов.

Ключевые слова: компаративный метод, педагогическое общение, коммуникативная компетенция.

**COMPARATIVE RESEARCH OF PEDAGOGICAL
COMMUNICATION IN THE REPUBLIC OF BELARUS
AND THE REPUBLIC OF FINLAND
CONDUCTED BY PHILOLOGY STUDENTS**

T. V. Rubanik, E. A. Cherednik

Belarusian State University,
Philology Department, K. Marx St. 31,
220030 Minsk, Republic of Belarus

e-mail: tatyana-rubanik@mail.ru; katech-pavl@mail.ru

For review and analysis purposes, some aspects of pedagogical cooperation in the Republic of Belarus and the Republic of Finland are presented. It is concluded that the usage of the comparative approach in research-